

Předkládaný soubor učebnice, pracovních listů a metodiky etické výchovy pro 4. až 5. ročník základní školy je součástí učebnicové řady pro celé základní vzdělávání.

Vzniká tak učební podpora pro doplňující vzdělávací obor etická výchova, kterým byl rozšířen Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání opatřením ministryně školství ze dne 16. 12. 2009 (viz příloha na straně 230). Na základě tohoto dokumentu bylo rozpracováno učivo do jednotlivých ročníků (viz příloha na straně 222) a tým zkušených pedagogů, pracujících s etickou výchovou víc než deset let, vypracoval učebnici, pracovní listy a metodickou příručku. Celá učebnicová řada, obsahující pracovní listy a metodiku pro 1. až 3. ročník, učebnice, metodiky a pracovní listy pro 4. až 5., 6. až 7. a 8. až 9. ročník, byla ověřena při pilotáži na cca 80 školách a po zapracování připomínek je nyní předkládána vám.

Při této práci jsme se neobešli bez pomoci řady odborníků tuzemských (doc. PaedDr. Marcela Musilová, Ph.D., PhDr. Jana Stará, Ph.D.) i zahraničních (PaedDr. Olga Křižová, PaedDr. Eva Ivanová, Mgr. Ivan Podmanický, Ph.D.), kteří prokázali vysokou míru prosociálnosti a kterým za vše děkujeme. Vážíme si rovněž práce prof. Roberta Roche Olivara a Mgr. Ladislava Lencze, kteří zásadním způsobem inspirovali koncepci doplňujícího vzdělávacího oboru etická výchova.

Přestože je materiál systematicky a velmi podrobně zpracován, jeho pečlivé nastudování nenahradí aprobační vzdělání pro etickou výchovu. Pro svůj rozsah je inspirací a pro svůj obsah doplňkem k etickému vzdělávání.

Na základě zkušenosti z pilotáže uvádíme stručný popis tohoto vzdělávacího oboru:

Etickou výchovou chceme žákům zprostředkovat zkušenost se sociálními dovednostmi v mezilidských vztazích a umožnit interiorizaci základních etických hodnot. Klíčovým pojmem je prosociálnost a zastřešující dovedností je prosociální chování, které se stává vizí i cílem.

Obsahem tohoto vzdělávacího oboru jsou proto sociální dovednosti vedoucí k prosociálnosti: komunikace a základní mezilidské dovednosti, uplatňování důstojnosti a pozitivní sebehodnocení, pozitivní hodnocení druhých, tvořivost a iniciativa v mezilidských vztazích, komunikace citů, empatie, asertivita, imitace a identifikace – úloha vzorů při tvorbě osobnosti, elementární prosociální chování (darování, dělení, spolupráce, přátelství), prosociální chování v širších společenských souvislostech.

Podmínkou jejich úspěšného zprostředkování jsou postoje učitele definované výchovným stylem: vytvořit z třídy výchovné společenství, stanovit jasná pravidla hry, bezpodmínečné přijetí žáka a vyjádření pozitivních emocí, připisovat pozitivní chování žákům, kázeňské problémy řešit poukázáním na důsledek chování, odměny a tresty používat opatrně, vybízet k prosociálnímu chování, zapojit do výchovného procesu rodiče a vytvářet radostnou atmosféru. Z tohoto výčtu jasně vyplývá, že učitel rovněž musí zvládat základní sociální dovednosti uvedené v obsahu etické výchovy. Bez nich by těžko naplňoval výchovný styl.

Etická výchova nemá svou vlastní metodologickou školu, ale využívá všech účinných metod, které vedou ke zvnitřnění sociálních dovedností, hodnot a postojů. Tato interiorizace nutně potřebuje účast celé osobnosti, a to její kognitivní, volní i emotivní složky. Nejúčinněji zde působí zážitkové metody, jako např.: didaktické hry, vedení deníku, práce s obrazem a hudbou, práce s příběhem, skupinová spolupráce, dramatizace, projektové vyučování, strukturované drama, záznamy, pozorování, shromažďování novinových článků, interview, kooperativní učení, hraní rolí a modelování situací.

Ke zvnitřnění hodnot a získání sociálních dovedností využívá etická výchova moderních poznatků psychologie o tomto procesu, který má podle R. R. Olivara čtyři fáze: kognitivní senzibilizaci, hodnotovou reflexi, nácvik v simulovaném prostředí a přenos do reálné zkušenosti. Největší význam má hodnotová reflexe, která provází všechny fáze a také završuje proces získání sociální dovednosti či interiorizaci předkládané hodnoty. Toto schéma uplatňuje metodika ve všech ročnících a řídí se jím struktura každé hodiny, i když není nezbytně nutné, aby všechny fáze proběhly v rámci jedné vyučovací jednotky.

Dlouholeté zkušenosti s etickou výchovou potvrdily výhody dodržování určitých zásad: Nejtýpější z nich je sezení v kruhu. Dopřejte žákům tento rituál, který všem usnadní „přeladění“ na specifický způsob práce. Kruh obsahuje spoustu dobře využitelných symbolů: všichni jsme si rovni, každý zde má své místo, je přijímán a respektován, vytváří uzavřenou a tím i bezpečnou skupinu. Kruh je také viditelnou připomínkou učitelů, že jeho rolí v etické výchově je role moderátora, který oživuje činnosti, podněcuje k přemýšlení, novým formulacím, k reakcím a usměřňuje činnost k dosažení cíle. Další zásadou je úcta k názoru druhého. Každý vyslovený názor ve skupině je dobrý ne pro svůj obsah, ale pro ochotu sdílet sebe sama. Proto nehodnotíme, ale vybízejme k dalším názorům, jiné formulaci apod. Informace ze skupiny se nevynáší (ani do sborovny!). Tato diskrétnost buduje prostředí důvěry, které žáci umí ocenit. Nenuťme žáky k práci při aktivitách, pokud se nechtějí zapojit. Nestává se to často. Spíše je vhodné motivujeme a střední intenzitou vybízejme. Etická výchova je pedagogický program, nezaměňujeme ji s psychotherapeutickým působením, ke kterému jako učitel nemáme kompetence.

Co se týče známkování etické výchovy, jeví se jako nejvhodnější způsob slovní hodnocení. V případě, že tato praxe na škole není praktikována, doporučujeme zavést bodový systém a po důkladném zvážení vhodné činnosti bodovat. Jinou formou může být přímé známkování pečlivě vybraných činností, s nimiž je nutné žáky na začátku školního roku seznámit. Upozorňujeme ovšem na to, že podstatou etické výchovy je budování vztahu skrze osvojování sociálních dovedností a tento proces nemůže být degradován na pouhé usilování o co nejvyšší body nebo nejlepší známku. Nepřijatelné je hodnotit názory žáků či jejich osobnostní vývoj.

Aby se vám s učebnicí, pracovními listy a metodikou dobře pracovalo, dovolte několik poznámek:

Metodika, učebnice a pracovní listy jsou zpracované v rozsahu uplatnění etické výchovy jednu hodinu týdně, tzn. 36 lekcí. Nejedná se o závazné penzum učiva, ale slouží ke zkvalitnění a obohacení procesu etické výchovy. Proto je dobré si celý materiál prostudovat a vhodně z něj vybírat efektivní prostředky k výuce.

Pro snadnější orientaci v metodice jsme vytvořili sadu ikon. Základním motivem je postava agenta Kixe, který je hlavním aktérem audiovizuální pomůcky, jež byla vytvořena jako další podpůrný materiál ke každému z deseti základních témat kurikula DVO. Jednotlivé díly jsou volně přístupné v rámci metodického webu www.etickavychova.cz. K této pomůcce byla vytvořena metodika, která obsahuje další poměrně široké odborné informace k výuce DVO Etická výchova. Seznam jednotlivých ikon s vysvětlením jejich významu je následující:

Metodika

Význam	Ikona
Cíl	
Pomůcky	
Práce s tématem	
Na co se mohou žáci ptát	
Varianty	
Doporučení/pozor	
Transfer do života	

V přílohách metodiky dále najdete příklady dobré praxe, které vytvořili učitelé v průběhu pilotáže tohoto materiálu.

Najdete zde i odkaz na použitou a doporučenou literaturu. Přejeme vám zažití mnoho radosti při realizaci etické výchovy na vaší škole.

Zdislava Vyvozilová, metodik

Učebnice a pracovní listy

Význam	Ikona
Přečti si	
Úkol pro vás	
Doplň	
Odpověz	
Vyhledej	
Zamysli se	
Vytvořte dvojice	
Pracujte ve skupině	
Komunitní kruh	